

ԿԱՐԾԻՔ

ՀԱՍՄԻԿ ԱՐՏԱԿԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ

«ԱՆՁԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԲԱՐԵԿԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎՍՏԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ» ԽՈՐԱԳՐՈՎ ԺԹ. 00.03 - «ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՄԲ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀԱՅՑՄԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ

Առավել օբյեկտիվ արդյունքներ ստանալու նպատակով արդի գիտության մեջ արժևորվում է գիտական հիմնախնդիրների հետազոտումը և մեկնաբանումը կատարել համակարգված տարբերակով՝ տարբեր գիտությունների կիզակետում: Նման մոտեցում պահանջող հիմնախնդիրներից է նաև քաղաքական դիրքորոշումների ոլորտը, որը միաժամանակ գտնվում է մի շարք գիտակարգերի ուսումնասիրության տիրույթում, մասնավորապես՝ հոգեբանության, քաղաքագիտության, փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի, նեյրոգիտության...: Այս տեսանկյունից քաղաքական դիրքորոշումների ուսումնասիրումը ունի մոլտիդիսցիպլինար և բազմաօրբիտալային բնույթ, իր բոլոր հետևանքներով: Վերոնշյալ ուղղություններից յուրաքանչյուրը հիմնախնդիրը մեկնաբանում է որոշակի տեսանկյունից, իսկ ամբողջության մեջ նպաստում է հիմնախնդրի բազմակողմանի գիտական ընկալմանը: Այստեղ խիստ կարևորվում է նաև հոգեբանական մեկնաբանումը, երբ խնդիրը վերլուծում են առավել խորքային մակարդակում՝ անդրադառնալով քաղաքական դիրքորոշումների կոգնիտիվ, հուզական և վարքային բաղադրիչներին, ինչպես նաև դրանց դրսևորման օրինաչափություններին, որոնք իրենց արտացոլումն են գտնում քաղաքական դիրքորոշումների մի շարք նկարագրական մոդելներում: Վերոնշյալ խնդրի վերաբերյալ ժամանակակից մոտեցումները ներառում են այնպիսի գործոններ, որոնք առանցքային նշանակություն ունեն քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործընթացում: Մասնավորապես առանցքային է ինստիտուցիոնալ վստահության դերը, որը բնութագրվում է՝ արտաքին և ներքին քաղաքական գործընթացների նկատմամբ ունեցած դրական վերաբերմունքով: Վերջինս սերտորեն առնչվում է անձի սուբյեկտիվ բարեկեցության դրսևորման մակարդակի հետ:

Ահա վերը նշված հիմնախնդիրներին է վերաբերվում Հասմիկ Արտակի Սարգսյանի «Անձի սուբյեկտիվ բարեկեցությունը և վստահությունը՝ որպես քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործոններ» խորագրով /ԺԹ.00.03 «Սոցիալական հոգեբանություն» մասնագիտությամբ/ հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսությունը: Հետազոտվող թեման ոչ շարլոն է, իսկ նպատակը արժևորված:

Պետք է նշել, որ հեղինակի կողմից ներկայացվող ներածության բաժինը բավականին հաջողված է, որտեղ իրենց արտացոլումն են գտել հետազոտության օբյեկտը, առարկան, վարկածը, նորույթը, աշխատանքի տեսական և գործնական վերլուծությունը, պաշտպանությանը ներկայացվող հիմնական դրույթներն: Աշխատանքի նպատակն է՝ ուսումնասիրել և վերլուծել անձի սուբյեկտիվ բարեկեցությունն ու վստահությունը՝ որպես քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործոններ:

Ատենախոսի կողմից ներկայացվող խնդիրներն են.

1.Ուսումնասիրել քաղաքական դիրքորոշումների ընդհանուր բնութագիրը և դերը տարբեր գիտակարգերում:

2.Ուսումնասիրել քաղաքական դիրքորոշումները և էլեկտորալ վարքը հոգեբանական մի շարք տեսությունների, ինչպես նաև ռացիոնալ անուշադրության և քաղաքական անտեսման մոտեցումների շրջանակում:

3.Բացահայտել սուբյեկտիվ բարեկեցության և վստահության ընդհանուր բնութագիրը և դերը քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման համատեքստում:

4.Հետազոտել անհատական և ինստիտուցիոնալ վստահության դրսևորման հիմնական օրինաչափություններն ու դրսևորումները:

5.Վերլուծել սուբյեկտիվ բարեկեցության, վստահության և քաղաքական դիրքորոշումների փոխկապվածության բնույթը, առկա օրինաչափությունները:

6.Դուրս բերել տարիքով, սեռով և կրթական մակարդակով պայմանավորված՝ սուբյեկտիվ բարեկեցության, վստահության և քաղաքական դիրքորոշումների հիմնական տարբերություններն ու դրսևորման օրինաչափությունները:

Վերոնշյալ խնդիրները շարադրված են նպատակամետ և հիմնախնդրի համատեքստում:

Հետազոտական վարկածից ենթադրվում է, որ անձի սուբյեկտիվ բարեկեցությունն ու վստահությունը, որպես փոխկապակցված սոցիալ-հոգեբանական գործոններ, փոխազդում են քաղաքական դիրքորոշումների հետ. մասնավորապես դրանց ավելի բարձր մակարդակները կապված են քաղաքական դիրքորոշումների առավել ռացիոնալ և ինքնավար դրսևորումների հետ, մինչդեռ ավելի ցածր մակարդակների դեպքում մեծանում է հուզական և արտաքին գործոնների ազդեցությունների դերը:

Վարկածը ձևակերպված է գրագետ և բխում է հետազոտության նպատակից:

Բացի ներածությունը աշխատանքը բաղկացած է, երեք հիմնական գլուխներից, եզրակացությունից, գրականության ցանկից և հավելվածներից:

Առաջին գլուխը նվիրված է քաղաքական դիրքորոշումների ուսումնասիրմանը, սահմանմանը, դրանց հիմնական օրինաչափությունների դրսևորմանը, ինչպես նաև

այդ հասկացության վրա ազդեցություն ունեցող սոցիալ-հոգեբանական գործընթացների վերլուծությանը: Պետք է նշել, որ ատենախոսը ճիշտ է հասկացել ատենախոսության մեջ առկա ելակետային հասկացությունները և փորձել է այն ենթարկել գիտական վերլուծության, հակադրելով կամ զուգորդելով անհրաժեշտ բազմաթիվ մոտեցումների հետ: Աշխատանքի կարևորագույն արժանիքներից մեկն էլ այն է, որ հեղինակը իր կողմից ներկայացվող դրույթները փորձում է հիմնավորել ներկայացվող տարբեր սկզբնաղբյուրների միջոցով, շեշտադրելով խնդրի մշակվածության աստիճանը և առկա տարբեր մոտեցումները:

Երկրորդ գլխում դիտարկվում է սուբյեկտիվ բարեկեցություն ու վստահություն ֆենոմենների բովանդակությունը և ուսումնասիրվում է դրանց դերը քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման և դրսևորման համատեքստում:

Երրորդ գլուխը ներառում է վստահության, սուբյեկտիվ բարեկեցության և քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործընթացի հետազոտման գործընթացի նկարագրությունը, տվյալների ներկայացումն ու վերլուծությունը: Պետք է նշել, որ տեսական վերլուծությունը կատարված է գրագետ, գիտական հայերեն լեզվով, ինչպես նաև ապահովվում է մտքերի օրգանական շարունակականությունը և զարգացումը: Ներկայացվող դատողությունների միջև եղած փոխադարձ օբյեկտիվ կապերի հիման վրա հեղինակի կողմից իրականացվում է մտահանգում: Տարբեր դատողությունների միջև կապը ստեղծվում է նրանց մեջ եղած ընդհանրության հիման վրա: Մտահանգումը կատարվում է մտավոր բարդ գործընթացների արդյունքում, այդ է պատճառը, որ այն հիմնավորված է և օբյեկտիվ:

Աշխատանքի տեսական բազմաթիվ մեկնաբանությունները իրենց փորձարարական արտացոլումն են գտել ատենախոսության երրորդ գլխում, որտեղ «վստահության և սուբյեկտիվ բարեկեցության գործոնների ազդեցության հետազոտությունը՝ քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործընթացի վրա», նկարագրվում է հետազոտության կազմակերպման հիմնական փուլերը, մեթոդների ընտրության հիմնավորումը, հետազոտության մեթոդաբանական կառուցվածքը և կիրառված հետազոտական գործիքակազմը: Որն էլ իր հերթին ամփոփում է քաղաքական դիրքորոշումների, սուբյեկտիվ բարեկեցության, վստահության և կոնֆորմիզմի փոխկապակցվածության ուսումնասիրումը՝ ՀՀ 2026թ. խորհրդարանական ընտրությունների նախընտրական ժամանակահատվածում:

3.1 ենթագլխում՝ «Հետազոտության կազմակերպում, մեթոդի և մեթոդիկաների ընտրության հիմնավորում», ներկայացվում է հետազոտության նախապատրաստական փուլը: Ինչպես նաև ներկայացվում են հետազոտության կազմակերպման հինգ հիմնական փուլերը:

Հետազոտության առաջին փուլին մասնակցել է 214 անձ: Իսկ հետազոտության որակական փուլին մասնակցել են 26 փորձագետներ՝ հոգեբանության և

քաղաքագիտության ոլորտներից: Հետազոտության իրականացման համար, հեղինակի կողմից, աշխատանքում ներառվել են հետևյալ մեթոդիկաները՝

«Սուբյեկտիվ բարեկեցության գնահատման մեթոդիկա», Սամոխվալովա Ա.Գ., Տիխոմիրովա Ե.Վ., Շիպովա Ն.Ս., Ռիշնեվսկայա Օ.Ն., (Տեղայնացում և վերիֆիկացիա հայերեն տարբերակ, Ասրիյան Է., Կարապետյան Ն. կողմից (2022թ.):

«Ռոտերի միջանձնային վստահության չափման մեթոդիկա»՝ - Ս.Գ. Դոստովալովայի կողմից ադապտացված տարբերակ:

«Քաղաքական դիրքորոշումների գնահատման մեթոդիկա»: Ելնելով մեր կողմից ուսումնասիրվող գործոնի առանձնահատկությունից՝ մեր առջև խնդիր ենք դրել ձևավորել և մշակել քաղաքական դիրքորոշումների գնահատմանն ուղղված մեթոդիկա:

«Քաղաքական դիրքորոշումների բաղադրիչների և դրանց ձևավորման գործընթացի վերաբերյալ փորձագիտական գնահատում»:

Հետազոտական տվյալների վերլուծության նպատակով իրականացվել է կոռելյացիոն վերլուծություն, T-test, ինչպես նաև գծային ռեգրեսիոն վերլուծություն:

Աշխատանքի 3.2 ենթագլխում՝ «Հետազոտական տվյալների ներկայացում, վերլուծություն և մեկնաբանում», ամփոփված են հետազոտության ինչպես քանակական արդյունքների վերլուծությունները, այնպես էլ որակական՝ արդյունքները, ինչպես նաև նշված արդյունքների համադրման վերլուծական հիմնավորումները:

Հետազոտությունը կառուցված է անկախ և կախյալ փոփոխականների փոխկապակցված վերլուծության հիման վրա, որտեղ որպես անկախ փոփոխականներ են հանդես գալիս՝ տարիքը, սեռը և կրթական մակարդակը:

Հաշվի առնելով թեմայի նպատակը և խնդիրները՝ իրականացվել է սուբյեկտիվ բարեկեցության, վստահության և քաղաքական դիրքորոշումների առանձին վերլուծություն՝ ըստ անկախ փոփոխականների: Ստացված արդյունքները վերլուծվել է մաթվիճակագրական մեթոդների օգնությամբ: Նախքան տվյալների վերլուծությանը անդրադառնալը հարկ է նշել, որ իրականացվել է ստացված տվյալների նորմալ բաշխման գնահատում:

Հետազոտության հաջորդ առանցքային ուղղությունը վերաբերվում է վստահության գործոնի ուսումնասիրմանը: Վստահության գործոնն ուսումնասիրվել է Ռոտերի մեթոդիկայի ադապտացված տարբերակի միջոցով: Վերջինս հնարավորություն է տալիս իրականացնել վստահության միանգամից երկու չափում՝ ինստիտուցիոնալ և միջանձնային:

Վստահության և սուբյեկտիվ բարեկեցության գործոնները ևս ենթարկվել է վերլուծության՝ ըստ Պիրսոնի կոռելյացիոն գործակցի: Արդյունքները ցույց են տվել, որ սուբյեկտիվ բարեկեցությունն ունի վիճակագրորեն նշանակալի դրական կապ ինչպես միջանձնային վստահության ($r = 0.415$, $p < 0.01$), այնպես էլ ինստիտուցիոնալ վստահության ($r = 0.395$, $p < 0.01$) հետ: Այս մասին են վկայում նաև ռեգրեսիոն

վերլուծության արդյունքները, որտեղ սուբյեկտիվ բարեկեցության աֆեկտիվ և կոգնիտիվ բաղադրիչները հանդես են գալիս որպես վստահության մակարդակի դրսևորման նշանակալի պայմանավորող գործոններ ($R^2 = 0.186$):

Անդրադառնալով քաղաքական դիրքորոշումների ուսումնասիրության հարցին և հիմնվելով հետազոտության տրամաբանության վրա՝ դուրս բերել ռացիոնալության և կոնֆորմիզմի դրսևորման մակարդակները, պայմանավորված՝ տարիքային և կրթական փոփոխականներով:

Ռացիոնալության և կոնֆորմիզմի դեպքում երկու տարիքային խմբերում հնարավոր տարբերությունների համեմատության արդյունքում ռացիոնալության ցուցանիշը կազմել է $p = 0.04$, հետևաբար $p < 0.05$, ինչը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ երկու տարիքային խմբերում ռացիոնալության մակարդակը նշանակալիորեն տարբերվում է: Ստացված արդյունքները վկայում են այն մասին, որ տարիքային գործոնով պայմանավորված՝ կոնֆորմիզմի և ռացիոնալության ցուցանիշներն էականորեն տարբերվում են: Ընդ որում կոնֆորմիզմն առավել արտահայտված է միջին հասունության տարիքային փուլում գտնվող անձանց մոտ, իսկ ռացիոնալությունը՝ վաղ հասունության տարիքային խմբում:

Իրականացվել է նաև կրթական մակարդակով պայմանավորված տարբերությունների հետազոտում կրկին T-test-ի միջոցով: Ինչի արդյունքում արձանագրվել է կրթական մակարդակով պայմանավորված ռացիոնալության մակարդակի հետևյալ տարբերությունը՝ $p = 0.04$ հետևաբար $p < 0.05$, որը ցույց է տալիս, որ կրթական մակարդակով պայմանավորված ռացիոնալության դրսևորման մակարդակը երկու խմբերում էականորեն տարբերվում է:

Ստացված տվյալների վերլուծման արդյունքում ատենախոսը եզրակացրել է, որ անձի սուբյեկտիվ բարեկեցությունը՝ մասնավորապես աֆեկտիվ և կոգնիտիվ բաղադրիչները, հանդես են գալիս որպես վստահության հիմնական պայմանավորող գործոններ, իսկ վստահությունը՝ տարիքային գործոնի համատեքստում, կապված է ռացիոնալության և կոնֆորմիզմի դրսևորման մակարդակների հետ:

Ամբողջացնելով տեսական, հետազոտական և համեմատական վերլուծության արդյունքները՝ հեղինակը առաջարկվել է քաղաքական դիրքորոշումների կոնցեպտուալ սահմանում/էջ20/:

Ստացված քանակական արդյունքների վավերացման նպատակով իրականացվել է փորձագիտական հարցում, որին մասնակցել են ընդհանուր առմամբ 26 փորձագետներ՝ հոգեբաններ և քաղաքագետներ:

Ատենախոսի կողմից աշխատանքի սկզբում նախանշված վարկածը հաստատվել է:

Աշխատանքի արժանիքներից է, որ հեղինակի հրատարակած 4 հոդվածներից մեկն իր պատվավոր տեղն է գտել Scopus Q1 շտեմարանի պարբերականում:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ ատենախոսական աշխատանքն ունի կուռ կառուցվածք, հեղինակը ճիշտ է հասկացել հիմնախնդիրը, օբյեկտիվ տարբերակով ընտրել է հիմնախնդրի լուծման գիտական ճանապարհային քարտեզը և հանգել չորս խումբ եզրակացությունների, որոնք ամբողջության մեջ արտացոլում են ատենախոսության խնդիրների, վարկածների հիմնավորումները:

Այս բոլորով հանդերձ աշխատանքում առկա են որոշակի թերություններ և բացթողումներ.

1. Ատենախոսության առաջին և երկրորդ գլուխները շարադրելիս բերվում են տարբեր սկզբնաղբյուրներից համապատասխան հիմնավորումներ, մոտեցումներ, սակայն հեղինակի վերաբերմունքը կարծես թե բացակայում է, նպատակահարմար է ինչ որ տեղերում համաձայնվել, հակադրվել, երբեմն էլ նաև ցուցաբերել արգումենտացված մոտեցում:
2. Աշխատանքի համապարփակ ուսումնասիրության համար նպատակահարմար էք գտել կիրառել թեստավորման և հարցարանային մեթոդները, որոնք ապահովում են տվյալների բարձր ֆորմալիզացիայի մակարդակ, իսկ որակական բաղադրիչի կազմակերպման նպատակով կիրառվել է փորձագիտական հարցման մեթոդը: օրինակ, սուբյեկտիվ բարեկեցության գնահատման նպատակով օգտագործել էք (Սուբյեկտիվ բարեկեցության գնահատման մեթոդիկա», Սամոխվալովա Ա.Գ., Տիխոմիրովա Ե.Վ., Շիպովա Ն.Ս., Ռիշնեվսկայա Օ.Ն., (Տեղայնացում և վերիֆիկացիա հայերեն տարբերակ, Ասրիյան Է., Կարապետյան Ն. (2022 թ.) կողմից): Վստահության չափման համար՝ Ռոտերի միջանձնային վստահության չափման մեթոդիկան»/Ս.Գ. Դոստովալովայի կողմից ադապտացված տարբերակ/, սակայն չի հիմնավորվում, թե ինչու դրանք, արդյոք այլ նմանատիպ նպատակով հետազոտության գործիքակազմ չկա, որն է այդ գործիքակազմի առավելությունը և թերությունը: Հստակ չէ նաև հետազոտության դինամիկան և հաջորդականությունը:
3. Ատենախոսության էջ 13-ում նշվում է, որ տպագրության են հանձնվել հինգ գիտական հոդված, որից երկուսը Scopus գիտատեղեկատվական շտեմարանում ընդգրկված գիտական պարբերականում, սակայն սեղմագրում նշված է չորս հոդված, ընդ որում Scopus շտեմարանում մեկ հոդված, չնայած այս ձևաչափը նույնպես համապատասխանում է ԲԿԳԿ-ի կողմից ներկայացվող պահանջներին:
4. Ատենախոսության էջ 22-25-ում խոսվում է սոցիալ-քաղաքական վարքի ուսումնասիրման համատեքստում տարբեր նեյրոֆիզիոլոգիական հետազոտությունների մասին, սակայն հստակ ընդգծված չէ նման քայլի նպատակը և վերջում ընդգծված ընդհանրացումը բացակայում է, նամանավանդ հետազոտության խնդիրներում դրա մասին չի նշվում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոնշյալը կարող ենք եզրակացնել, որ Հասմիկ Արտակի Սարգսյանի «Անձի սուբյեկտիվ բարեկեցությունը և վստահությունը՝ որպես քաղաքական դիրքորոշումների ձևավորման գործոններ» խորագրով /ԺԹ.00.03 «Սոցիալական հոգեբանություն» մասնագիտությամբ/ հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսությունը համապատասխանում է հաստատված թեմայի թվանիշին, հրատարակված հոդվածներում պահպանված է ատենախոսության հիմնական դրույթների ընդգրկման ամբողջականությունը, այն ավարտուն աշխատանք է և համապատասխանում է «Գիտական աստիճանների շնորհման կարգը և չափանիշները հաստատելու մասին» 08.08.1997թ ՀՀ կառավարության որոշման կողմից նախատեսված 7-րդ կետի պահանջներին, այսինքն ԺԹ.00.03 «Սոցիալական հոգեբանություն», մասնագիտությամբ հոգեբանության բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեցող խնդրի լուծում, որի համար առաջարկում եմ ատենախոսության հեղինակին շնորհել հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Կամո Վարդանյան

Հակոբ Թադևոսյան

7